

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

G. R. WALL, *The Dynamics of Polarization. An Inquiry in the Process of Bipolarization in the International System and its Regions, 1946—1970*. Stockholm Studies in Politics 8. Stockholm 1975, 138 ss.

Amerikkalainen, nyttemmin ruotsalaistunut tutkija Roger Wall väitteli Tukholman yliopistossa filosofian tohtoriksi 21. 5. 1975 allekirjoittaneen toimiessa vastaväittäjänä. Wallin väitöskirja liittyy Ruotsin ulkopoliittisessa instituutissa käynnissä olleeseen tutkimusprojektiin, jossa on analysoitu kansainvälistä jännitystä ja bipolarisaatiota sekä niiden välisiä suhteita. Samasta projektista on jo aikaisemmin ilmestynyt Kjell Goldmannin *détente*-kirja, jonka jäljempänä arvioi dos. Klaus Tömmud. On helppo yhtyä käsitykseen, että Euroopan turva- ja turvallisuusjärjestelmän eri vaiheet vaativat systemaattista tutkimusta, jotta voitaisiin saada riittävä tietoa siinä vallinneista lainalaisuuksista. Sellaisista keskeisistä ilmiöistä kuin kansainvälisestä jännityksestä ja bipolarisaatiosta on todella puuttunut vertailukelpoista empiiristä tietoa. Goldmannin ja Wallin projekti on nyt tuottanut tällaista tietoa. Muuttujien valinnasta, niiden operationalisoinneista ja käytetyistä tietolähteistä voidaan ja on syytäkin kiistellä, mutta väittelyllekin tarvitaan lähtökohtia. Nyt niitä on osittain olemassa. Toisaalta on tietysti syytä painottaa sitä, että kvantitatiivinen tämän alan tutkimus ei ole suinkaan ainoa autuaaksi tekevä tutkimussuuntaus, vaan yhtä lailla tarvitaan riittävän substantiivisen kokonaiskuvan saamiseksi teoreettisesti suuntautunutta deskriptiivistä lähestymistapaa.

Wallin tutkima ajanjakso rajoittuu vuosiin 1946—1970. Bipolarisaatiota mitataan tänä kautena kaupan, taloudellisen avun, diplomaattisten suhteiden, diplomaattisten vierailujen,

asekaupan ja sotilasliittojen jäsenyyksien avulla. Itse analyysissä näistä muuttujista osoittautuvat kaikkein käyttökelpoisimmiksi kauppa, diplomaattisuudet ja sotilasliittojen jäsenyydet. Bipolarisaatioindeksejä Wall rakentaa sekä koko kansainväliselle järjestelmälle että yksittäisille alueille, jotka on ryhmitetty seuraavasti: Eurooppa, Aasia, Lähi-Itä, Latinalainen Amerikka ja Afrikka. Koko järjestelmää kuvaavassa osassa on tutkimuksessa mukana kaikkiaan 129 maata. Wallin ja koko projektin omaksuma lähtökohta liittyy käsitteiden **polarity** ja **polarization** erottamiseen toisistaan. Polariteetilla tarkoitetaan suhteellista vallan jakautumista maailmassa, kun taas polarisaatio viittaa vuorovaikutusilmiöön. Polariteettianalyysissä keskeinen kysymys on se, kuinka monta 'napaa' kansainvälisellä järjestelmässä on (Wall päätyy kahteen: Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon). Polarisaatiota täsmentää puolestaan negatiivisen ja positiivisen vuorovaikutuksen jakautuminen järjestelmän eri jäsenten kesken.

Wallin omaksuma lähtökohta johtaa tutkimuksen operationalisointivaiheessa siihen, että bipolarisaatiota mitataan kolmansien valtioiden vuorovaikutuksen jakautumisella kahden 'navan' — Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton — kesken. Bipolarisaatio saa maksimiarvon silloin, kun osa maista on vuorovaikutuksessa pelkästään Neuvostoliiton, osa vain Yhdysvaltojen kanssa ja minimiarvon, kun kaikki kolmannet valtiot jakavat vuorovaikutuksensa tasaisesti kahden johtavan valtion kanssa. Tästä periaatteesta käsin on helppo rakentaa indeksi, jota Wall kutsuu yksinkertaiseksi metodiksi, bipolarisaation mittaamista varten. Indeksini onkin sopiva, sillä sitä voidaan todella syyttää liiallisesta yksinkertaisuudesta. Wall havaitsee itsekkin tämän ja rakentaa vaihto-

ehtoisen indeksin käyttäen monimutkaisempaa menetelmää. Tässä indeksissä huomioidaan edellisten lisäksi seuraavat muuttujat:

— valtion riippuvuus topdogien kanssa käytävästä vuorovaikutuksesta; mitä suurempaa tämä riippuvuus sitä enemmän se vaikuttaa bipolarisaation asteeseen.

— valtion ranki, jota mitataan sen prosenttiosuudella maailmankaupasta; mitä korkeampi valtion ranki sitä enemmän sillä on vaikutusta bipolarisaation asteeseen.

Tässäkin tapauksessa, kuten monissa muissakin, osoittautuu kuitenkin, että yksinkertainen ja monimutkainen menetelmä antaa lähes samoja tuloksia. Näiden kahden indeksin korrelaatiot eri muuttujien osalta ovat keskimäärin .90.

Wallin suorittama (bi)polarisaation operationalisointi on mielenkiintoinen ja pääpiirteissään onnistunut. Sen avulla saa hyvän kuvan siitä, miten ja missä määrin eri valtiot ovat ryhmittyneet taloudellisen, diplomaattisen ja sotilaallisen vuorovaikutuksen osalta kahden suurvallan ympärille ja miten tilanne on vaihdellut tässä suhteessa vuodesta toiseen. Puutteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että Wall ei ole ulottanut tarkasteluun näiden suurvaltojen suhteisiin, jotka ovat tärkeitä myös polarisaatioanalyysin kannalta. Mielenkiintoista olisi ollut tutkia näiden kahden polarisaatiomitan suhteita toisiinsa. Jos Wallin bipolarisaatioindeksien arvo samoin kuin topdogien välisen vuorovaikutuksen määrä dikotomisoidaan, niin voidaan rakentaa seuraavat vaihtoehtoiset maailmanjärjestelmän mallit, joita sitten voitaisiin soveltaa empiiriseen aineistoon:

1. Bipolarisaation aste suuri & suurvaltojen välillä vähän vuorovaikutusta; **täysin polarisoitunut maailma.**
2. Bipolarisaation aste suuri & suurvaltojen välillä paljon vuorovaikutusta; **etupiireihin jaettu maailma.**
3. Bipolarisaation aste pieni & suurvaltojen välillä vähän vuorovaikutusta; **sekapolarisaatiojärjestelmä.**
4. Bipolarisaation aste pieni & suurvaltojen välillä paljon vuorovaikutusta; **'criss-cross' — järjestelmä.**

Wallin tulokset osoittavat selvästi, kuinka kaupallinen bipolarisaatio lisääntyi hänen soveltamien mittojensa mukaan vuodesta 1946 Korean sodan loppuun saakka, jonka jälkeen on tapahtunut selvää depolarisoitumista. Taloudellisella avulla mitattuna bipolarisaatio lisääntyi samoin Korean sodan vuosina, pysyi suhteellisen vakiona 1960-luvun puoliväliin saakka ja alkoi vähentyä sen jälkeen. Sama kehityssuunta on havaittavissa myös diplomaattisten suhteiden bipolarisaation asteessa, joskin Afrikka (tavallista voimakkaampi bipolarisoivan vaikutuksen lasku 1960-luvun alkupuolelta lähtien liittyen oletettavasti dekolonisaation) sekä Lähi-Itä (voimakas bipolarisaation lisäys v. 1967 sodan jälkeen) ovat tältä osin osittaisia poikkeuksia. Diplomaattisten vierailujen osalta mitään selvää trendiä ei ole havaittavissa, vaan vuosittaiset vaihtelut ovat sangen jyrkkiä ja ennustamattomia. Asekaupan suuntautumisessa havaittava bipolarisaatio vaihtelee ajan suhteen käyräviivaisesti: koko järjestelmässä lisäystä vuoteen 1961, jonka jälkeen laskeva tendenssi. Sotilasliittojen jäsenyyksien avulla laskettu bipolarisaatioindeksi osoittaa mielenkiintoista kehityssuuntaa. Koko järjestelmän bipolarisaatio lisääntyi karkeasti ottaen 1950-luvun puoliväliin saakka, pysyi vakiona aivan 1960-luvun alkupuolelle ja alkoi sen jälkeen laskea. Sen sijaan Euroopassa tätä laskevaa tendenssiä ei juuri ole havaittavissa, joka luonnollisesti heijastaa kylmän sodan aikana syntyneiden sotilasliittojen toiminnan jatkumista. Nämä tulokset osoittavat samalla erään eurooppalaisen järjestelmän perustotuu-den; huolimatta taloudellisen ja diplomaattisen bipolarisaation vähenemisestä sekä poliittisen jännityksen lievenemistä 1960-luvun puolivälistä lähtien (Goldmann), ovat sotilasliitot kuitenkin säilyttäneet bipolarisoivan vaikutuksensa, johon on puolestaan kytkeytynyt ennen kaikkea laadullisen asevarustelun jatkuminen.

Wall ei jätä kuitenkaan tutkimustaan pelkkien kehitystrendien määrittämiseen, vaan pyrkii tarkastelemaan systemaattisemmin eri bipolarisaatiomuuttujien yhteyksiä kansainvälisessä järjestelmässä ja sen alajärjestelmissä. Analyysin lähtökohtana ovat muuttujien väliset korrelaatiot, joissa on sovellettu myös yhden ja kahden vuoden viiveitä. Osittaiskorrelaatioiden

avulla hän pyrkii myös saamaan selville eri muuttujien välisiä vaikutussuhteita (kyseessä on siis blalockilainen kausaalianalyysi). Muuttujien välisten suhteiden lisäksi Wall tarkastelee myös eri alueiden välisiä vaikutussuhteita yksittäisten muuttujien osalta. Tämä tarkastelu osoittaa sangen vakuuttavasti sen, kuinka eurooppalaiset valtiot, eräissä tapauksissa yhdessä Latinalaisen Amerikan valtioiden kanssa, ovat vaikutusketjun alkupäässä, kun taas Aasia ja Lähi-Itä sijoittuvat samaisten ketjujen loppupäähän.

Käymättä tässä tulosten kovin yksityiskohraisien tarkasteluun voidaan todeta, että koko kansainvälisessä järjestelmässä kolmesta keskeisestä muuttujasta kaupallinen bipolarisaatio johtaa sotilasliittoutumien bipolarisaatioon sekä suoraan että välillisesti diplomaattisten suhteiden bipolarisaation kautta. Tämä sama säännönmukaisuus toistuu myös Aasian alueella, kun taas Euroopassa — kuten edellä jo implikoitiin — sotilasliittoutumiin perustuvan bipolarisaation lisääntyminen johtaa kaupallisen ja sen kautta myös diplomaattisen bipolarisaation vähenemiseen. Sama vaikutusjärjestys näyttää toistuvan myös Latinalaisessa Amerikassa, joskin sillä olennaisella erolla, että kaikkien kolmen keskeisen bipolarisaatiomuuttujan suhteet ovat positiivisia.

Wallin väitöskirjasta voidaan yleisesti sanoa, että siinä suoritettujen muuttujien valinnat, niiden operationalisoinnit, indeksien rakentaminen sekä alueiden ja muuttujien välisten suhteiden tarkastelu on suoritettu erittäin huolellisella ja kiitosta ansaitsevalla tavalla. Tämän ohella väitöskirjan suurin ansio on epäilemättä se, että nyt on saatavissa valmiita bipolarisaatioindeksejä muita tutkimuksia varten. Selvää nimittäin on, että kansainvälisen järjestelmän tutkimuksessa kaksinapaistuminen on sangen keskeinen **riippumaton muuttuja** — jos kohta sitä voidaan myös käyttää riippuvana — jonka avulla voidaan pyrkiä selittämään hyvinkin monenlaisia kansainvälisepoliittisia ilmiöitä: konfliktikäyttäytymistä, asevarustelua, valtioiden koalitioitumista ja kansainvälistä jännitystä, mainitakseni vain muutamia keskeisiä muuttujia. Tässä suhteessa Wall on epäilemättä tehnyt huomattavan palveluksen kansainvälisen politiikan tutkimukselle.

Toisaalta Wallin väitöskirja kuitenkin heittää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Hän ei nimittäin juuri ulota tarkasteluun kvantitatiivisen tarkastelun ulkopuolelle. Wallin tutkimus on pääasiassa kvantitatiivisesti kuvaava. Se on tietysti selittävä siinä mielessä, että hän täsmentää muuttujien välisiä vaikutussuhteita, mutta toisaalta hän ei puutu käytännöllisesti katsoen lainkaan näiden suhteiden substanssiin, eikä **sisällölliseen selittämiseen**. Olisi ollut erittäin mielenkiintoista lukea tekijän pohdintoja esim. kaupan ja sotilasliittojen erilaisesta asemasta muuttujien vaikutusjärjestyksissä tai Euroopan keskeisestä merkityksestä kansainvälisen bipolarisaation liikkeellepanijana. Sama huomio voidaan kohdistaa moniin muihinkin kvantitatiivisesta erittelystä esilleputhoitavaan tulokseen. Wallin väitöskirja on huolellinen ja tärkeäkin tutkimus, mutta jää substantiiviselta anniltaan sangen kapealaiseksi.

Raimo Väyrynen